

ПЕЙО ЯВОРОВ В МЕМОАРНИТЕ ТЕКСТОВЕ НА ДОРА ГАБЕ – РАЗРОЯВАНЕ НА НАРАТИВА

Теодора Кашилска

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. Статията разглежда конструирането на памет в мемоарния свят на Дора Габе и присъствието на Пейо Яворов в него. Текстът следва издателската хронология на мемоарите на поетесата и проследява три наратива за Пейо Яворов в тях – „първия учител“, мъжа, когото тя единствена познава и разбира, и погубения Яворов. Наративът за „първия учител“ заема основно място в спомените на Дора Габе за поета през 20-те и 30-те години и убедително извежда на преден план фигурата на самата Дора Габе – тези текстове шрихират по-пълно образа на поетесата, изграждайки основите на собствената ѝ творческа биография. Другите два наратива са най-отчетливи в текстовете на Дора Габе през 50-те години и чрез тях поетесата се включва в процеса по оневиняване и реабилитиране на Пейо Яворов във времето след 1944 г.

Ключови думи: писателски мемоар; памет; литературна история; българска литература на XX век

Дора Габе живее почти цял един век. Самата тя определя себе си като „врхстница на всички поколения“. Пред очите ѝ се извършва преломът в художествените търсения на творците, чийто интерес постепенно преминава от колективното и родовото към индивидуалното и личното. Поетесата става свидетел на зараждането на символизма и авангардните течения. През 60-те тя е сред активните участници в развихрянето на естетическите експерименти в литературата. Наред с това Габе има възможността да наблюдава и развитието на ляво ориентираните творци, които след 1944 г. създават текстовете си под флага на социалистическия реализъм. Каква ли литературна история биха могли да изпишат спомените ѝ, щом пред погледа ѝ живеят и творят автори, включвани в поне два конспекта на университетските литературни дисциплини?

Ако се вгледаме в публикуваните ѝ мемоари, ще видим, че става дума за много сериозно „стеснено“, подбрано присъствие на авторите в тях. Дали има причина за това – личен избор ли стои в основата на тази публично споделяна памет, или спомените ѝ нямат шанс да се появят поради политическата ситуа-

ция в страната, недопускаща по страниците на официалните издания появата на имена, изхвърлени от канона на социализма? Редно е да потърсим отговора първо в разказа на фактите.

Проследяването на хронологията на публикуването на мемоарните текстове показва следното: в периода от 1919 до 1939 г. Дора Габе публикува спомени за Пейо Яворов, Пенчо Славейков, Мара Белчева, Александър Балабанов, Екатерина Ненчева и Йордан Йовков. Голямата част от тези текстове са публикувани по повод годишнина от смъртта на творците¹⁾.

В периода от 1919 до 1939 г. Дора Габе създава значителната част от своите мемоарни текстове. Малцина са личностите, за които тя избира да пише – близки и приятели, към които изпитва сантиментални чувства. И макар сред тези личности да срещаме имената на едни от най-изтъкнатите творци в българската литература от XX век, в спомените на Дора Габе те присъстват в пълнотата на своята човешка същност, без непременно да се акцентира върху социалната им роля на автори.

От 1944 до 1956 г. поетесата създава мемоари по случай 100-годишнината от рождението на Иван Вазов и 40-годишнината от смъртта на Яворов. Не е случаен фактът, че в този времеви отрязък публично споделената от нея памет е оскъдна и е провокирана най-вече от средата, изискваща определен тип говорене. По времето на соцреализма Иван Вазов е противопоставян на авторите от кръга „Мисъл“ като творец, който никога не се е откъсвал от проблемите на своята родина и народ, а също така и като изтъкнат русофил. От друга страна, Пейо Яворов е сложна за позициониране фигура, тъй като принадлежи към „Мисъл“, но въпреки това се оказва пожелан от критическото острие, тъй като в неговия първи творчески етап социалните мотиви откриват нов за българската литература лирически език. Въпреки това мемоарът за Пейо Яворов не е публикуван в специализирано литературнокритическо издание, а в списание „Жената днес“, макар то да е едно от периодичните издания с най-голям тираж в страната през 50-те.

В периода след 1956 г. Дора Габе нарушава мълчанието си. В литературата по това време се наблюдава реабилитиране на имена и традиции от българското минало, настъпва етапът, известен като „размразяване“. Въпреки това броят спомени, оставени от поетесата, не е голям – тя публикува текстове за художниците Илия Бешков и Георги Атанасов, за руския поет Ф. Ф. Разкольников, два текста за Боян Пенев и един за Йордан Йовков. Част от тези спомени са създадени по повод конкретна годишнина²⁾ или с цел включването им в сборни издания³⁾.

През 1962 г. в издателството към Съюза на българските писатели започва да излиза поредицата „Литературни мемоари“ под редакцията на Борис Делчев и Симеон Султанов. Спомените на Дора Габе за Пейо Яворов, Боян Пенев, Иван Вазов и Йордан Йовков са препечатани в поредицата, но освен тях

поетесата, поканена от съставителите, пише и няколко нови мемоара: за Гео Милев, Ангел Каралийчев, Никола Фурнаджиев и Димитър Димов. Оказва се, че Дора Габе публикува мемоарните си текстове, вслушвайки се в духа на времето и следвайки изискванията му за формиране на памет за определени фигури.

Пейо Яворов – разоряване на наратива

1. „Първият учител“

Първият мемоарен текст на Дора Габе за Пейо Яворов⁴⁾ носи заглавието „Един кротък гост“ и е публикуван по повод петгодишнината от смъртта на поета – през 1919 г. В кратко изложение Дора Габе разказва за гостуването на Пейо Яворов в дома им с Боян Пенев след злополучната 1913 г.⁵⁾ („след два дни той разкъса последната връзка със земята и си отиде завинаги“ (Gabe 19896, 163⁶⁾). Текстът започва с пристигането на Яворов в дома на Пенев, а самото му присъствие конструира за Дора Габе един различен свят – „Когато се звъннаше на пътната врата и аз изтичах да го посрещна, Яворов влизаше от тъмната нощ не като дошел отнякъде, а като роден от нея. Една смърт го беше отнесла, а нощта го възвърна при нас. Когато изкачваше стълбата нагоре, всичката тайнственост, бездънност и тъмна скръб на нощта нахлуваха с него“ (Gabe 19896, 162). Поетесата деликатно, без да натрапва ролята си на разбирающа и споделяща събеседник, подсказва измеренията на ужасяващата бездна, в която е попаднал Яворов. Дора Габе не се спира на обстоятелствата около самоубийството на Лора Каравелова и последвалия неуспешен опит за самоубийство от страна на Яворов, не коментира и драматичните отношения между двамата, на които тя самата често става свидетел, ако съдим от по-късните ѝ спомени – дали историята е твърде скорошна, за да я припомним (изминали са само пет години), или е твърде рано за обговаряне на отношенията между Лора Каравелова и Яворов – предстои да потърсим отговор в мемоарните текстове.

През 1919 г. Дора Габе възобновява прекъснатата през 1917 г. връзка със съпруга си Боян Пенев⁷⁾. Самата тя споделя в анкетата си с Иван Сарандев: „Моето чувство към Яворов беше много силно и Боян Пенев знаеше това и много тежко го понасяше“ (Sarandev 1986, 155). В това бихме могли да търсим причината през 1919 г. Дора Габе все още да не се осмелява да коментира публично отношенията между Лора Каравелова и Яворов, страхувайки се, че въпреки усилията ѝ в разказа ще се провидят чувствата на огорчение и ревност, породени както от трагичната съдба на Яворов, така и от съдбовното разминаване между самата нея и поета.

В първия спомен на Дора Габе Яворов присъства единствено в образа на завърналия се от смъртта самотник, „гост и между свои“, „мълчалив и замислен“ (Gabe 19896, 162).

В този толкова драматичен момент Дора Габе успява да „разтвори сърцето“ (Gabe 1989б, 163) на Яворов и да облекчи страданието му – „Аз седнах до него и разтворих една малка книжка с песните на Мария Конопницка. Когато му прочетох няколко, лицето му се проясни. „Четете, четете – гласът ви тъй ме успокоява!“. То не беше моят глас, а сърцето, пълното с милосърдие, любов, човештина и доброта сърце на тая, чиито песни му четях [...] Когато затворих книгата, по лицето му имаше нещо благо“ (Gabe 1898б, 162, 163). Дора Габе единствена сред присъстващите намира начин да достигне до „потъналия в черната бездна на нещастieto“ Яворов и да намали самотата му. Поетесата влиза в ролята на утешителка – чрез избора на стиховете, чрез топлината на гласа си тя успява да успокои поета („ръката, която често виждах да трепва, да се сгърчи или изтегли, сега лежеше уморена, но тиха на коляното му“ (Gabe 1989б, 163). Заглавието на спомена допълва изградения в мемоара образ на Яворов. На пръв поглед, определението „кротък“ изглежда неточно подбрано за поета, когото самата Дора Габе в късните си спомени многократно определя като „самоуверен“ и „волеви човек“, но всъщност то подчертава безпомощността на Яворов след събитията от 1913 г. и значимостта на Дора Габе като приятел и утешител на низвергнатия и отхвърлен поет.

Въпреки разказа от 1 л. мн. ч. („той седеше между всички ни“, „ние стояхме безучастни“), който измества фокуса от нея самата, и отрицанието „не беше моят глас“ Дора Габе превръща себе си в главна героиня на този мемоар – тя е тази, която успява да избави съкрушения Яворов от мъките му поне за кратко чрез стиховете на Мария Конопницка.

През 1924 г. Дора Габе публикува втория си мемоарен текст за Яворов по повод десетгодишнината от смъртта му. Това е най-обширният ѝ текст за поета, който включва спомени за запознанството им през 1905 г., редакторската работа на Яворов по първите ѝ поетически опити, влиянието, което той ѝ оказва като поетеса, молбите му тя да не заминава да учи в чужбина, сближаването му с Лора Каравелова, интригуващи сюжети от съвместния живот на Лора и Яворов, гостуванията на ослепелия Яворов след опита му за самоубийство. През 1924 г. Дора Габе вече се е разделила със съпруга си Боян Пенев, въпреки че двамата остават женени до смъртта му през 1927 г., което обяснява словоохотливостта на поетесата по отношение на Яворов оттук насетне. От една страна, поетесата не пропуска да подчертае значимостта на своето присъствие в живота му, а от друга страна, трайно вплита фигурата на Яворов в своята собствена биография.

Текстът от 1924 г. започва с разказ за срещата на Дора Габе, Екатерина Ненчева и П. Яворов в Народната библиотека. Поетесата споделя за първите си впечатления от П. Яворов, широко известни в полето на литера-

турната история („не ми хареса от пръв поглед: сух, чер...“), за разходката на тримата до Павлово и заръката на П. Яворов: „Донесете утре в библиотеката вашите песни; ще ги прегледам“ (Gabe 1989е, 157). Следва разказ в 1 л. мн. ч. – „...ние и двете се подчинихме и отидохме при него като при учител. Още от първата стъпка усетихме как той се отпечатва върху работата ни. Стихът става полунаш, полунегов. Той не ни чувства чрез нас в работата ни, а налага свой начин на изживяване. Колкото много и да научавахме от него, макар той да ни даде първия тласък да налучкаме пътя си, за да не се лутаме дълго, инстинктът за самосъхранение ни постави и конфликт с него. Трябваше да застанем срещу него, за да не се подчиним и още от първа стъпка да се сблъскаме с неговата воля“ (Gabe 1989е, 157). По-късно споменът за тази първа среща се видоизменя в 1 л. ед. ч. и става по-детайлен в текста „Моят учител“ от 1939 г. (по повод 25 години от смъртта на поета) – „Яворов ме повика заедно с Ненчева и ми каза да му занеса нови, най-нови стихове – ако нямам, да напиша веднага“ (Gabe 1989д, 155). След това събитията са известни – Дора Габе носи текстове на поета, които той ѝ връща „цели изподраскани с червен молив“ (Gabe 1989д, 155). Следва прелюбопитният диалог между Дора Габе и П. Яворов, в който той се опитва да я убеди, че в това да редактира творбите ѝ, няма нищо тревожно – „– Така се учи всеки поет. – И вие ли така се учихте? – Аз?!... Видите ли, госпожице, има хора, които се раждат направо учители. Струва ми се, че аз съм учител“ (Gabe 1989г, 156). Разказът се разширява с включените цитати от писмата на П. Яворов, в които той ѝ пише – „вие ще носите в душата си печата на моята душа и без да щете, ще служите на моите цели“ (Gabe 1989д, 156). Тези Яворови думи Дора Габе посочва като основна причина за своето отдръпване от него – „Нещо в мен се изплаши: да не бъде премазано, да не бъде обезличено [...] Моята упоритост беше голяма колкото неговата мъжка воля. Дойде до конфликт и пълен разрив“ (Gabe 1989д, 156). Разказът от 1 л. ед. ч. и включените части от Яворовите писма подчертават близостта между Дора Габе и Пейо Яворов, като внасят интимно звучащо в мемоарния текст.

През 1905 г. твърде младата Дора Габе не успява да прецени значимостта на общуването си с Пейо Яворов. По време на първата им среща тя си мисли: „По нищо не личи да е голям поет. И защо да е голям, като е написал само една книжка“ (Gabe 1989е, 157), но това бързо се променя. Пейо Яворов още приживе се утвърждава като класик и името му се нарежда до тези на най-добрите български лирици. Сюжетът за „първия учител“ се превръща в неизменна част от мемоарните текстове на Дора Габе, защото чрез образа му поетесата доказва значимостта на своята поетическа дарба. Да „носи печата“ на големия поет за нея се превръща в чест, потвърждаваща таланта ѝ, и поражда чувство за превъзходство и гордост.

От 1939 г. до 1961 г. Дора Габе създава само един мемоарен текст за Яворов – „Моите спомени за Яворов“ (1954 г.), като изключва от него разказа за първите си поетически опити и редакторската работа на Яворов по тях. Години по-късно този разказ обаче отново се появява по страниците на мемоарите ѝ в текст, публикуван в „Литературни новини“ през 1961 г. В него Дора Габе разкрива творческата история на първата си стихосбирка „Теменуги“. В текста четем: „Аз зная, че това е моят спомен за Яворов. Тая книжка ме е свързала с него – моя пръв учител“ (Gabe 1989в, 155). Споменът е сред най-лиричните в мемоаристиката на Дора Габе – в него могат да се доловят смущението, което носи първата издадена книга, носталгията по младостта, любовта и признателността към Яворов. В ефектен финал се превръща строфа от текст, включен в дебютната стихосбирка.

Десет години по-късно, през 1970 г., Дора Габе отново публикува текст за творческата история около „Теменуги“, включен в сборника „Българските писатели за себе си и за своето творчество“ – „[Екатерина Ненчева] занесла традицията с моите стихове на Яворов. Яворов ме покани чрез нея в Народната библиотека, където беше на работа, и от него ден той започна да ме учи как да преработвам стиховете си. След един месец аз заминах на село, защото беше вече ваканция, но Яворов продължи да ме учи чрез писма“ (Gabe 1994, 409). Текстът е лаконичен и лишен от интимното звучене на предходните, в него липсват диалозите между двамата, не са включени нито писмата помежду им, нито лирически текстове от „Теменуги“.

Наративът за „първия учител“ заема основно място в спомените на Дора Габе за Яворов през 20-те и 30-те години. Поетесата ще се върне отново към него едва през 60-те и 70-те години в спомените за създаването на дебютната си стихосбирка. Наративът убедително извежда на преден план фигурата на самата Дора Габе – текстове като „Моите спомени за П. К. Яворов“ и „Моят учител“ шрихираят по-плътното образа на поетесата, изграждат основите на нейната творческа биография – първите ѝ поетически опити, развитието на таланта ѝ, страха ѝ от обезличаване и силата, необходима ѝ да се отдръпне от властната фигура на учителя.

В мемоарните си текстове до 1939 г. Дора Габе многократно посочва като причина за разрива в отношенията си с Яворов упорството от своя страна да не се подчини на влиянието му. В текста „Съдбоносни слова“ Дора Габе променя тази версия и пише: „мрежата от интриги, в която ни заплетоха недоброжелатели, развали[...] **дружбата ни** (подчертаването – мое – Т. К.), преди да беше хванала дълбоки корени. За тия си спомени не бих искала да говоря засега“ (Gabe 1989ж, 160). Назовавайки връзката си с Пейо Яворов „дружба“⁽⁸⁾, Дора Габе за първи път в мемоарните си текстове за поета разкрива един нов аспект от отношенията си с него – любовната връзка помежду им. Въпреки че поетесата отказва да говори за тези отношения, в текстовете ѝ все по-силно ще се налага наративът за

2. Мъжът, когото тя единствена познава и разбира

Дора Габе има възможността да проследи отблизо връзката на Яворов и Лора Каравелова, тъй като Боян Пенев и Яворов поддържат приятелски отношения. Тя си спомня за посещението на Лора и поета в дома им след премиерата на драмата в „Полите на Витоша“ и го описва в мемоарния си текст от 1924 г.: „По лицето му и радост и суетното ликуване на победител, който има най-хубавата жена – и безгрижието на човек, който не знае накъде го води съдбата. Говорят за женитба. Не може да им се вярва [...] Яворов и женитба! Такъв неспокойник, такъв самотник, който никому не е сърдечен приятел, защото никому не се дава цял“ (Gabe 1989е, 158). Във всички свои мемоарни текстове за Яворов Дора Габе ще се старее да покаже, че познава поета, а разрывът между него и Лора Каравелова е породен от това, че Лора не успява да разбере същността на „истинския Яворов“. Поетесата скрива неодобрението си за връзката между двамата зад мнението на околните („От това нищо добро няма да излезе – рече един наш приятел“ (Gabe 1989е, 158), но не пропуска да отбележи, че поетът „прилича на затворен в клетка“ (Gabe 1989е, 158), а „харамийският му дух умира в тия коприни, дантели, разноцветни лампи и в маските на жена, станала почти светица в своята дълбока любов и всеотдайност“ (Gabe 1989е, 158). В спомените, писани през 1954 г., Дора Габе индиректно заявява, че тя е тази, която познава поета, цитирайки Яворов в писмо до нея – „Как можете да мислите, че ме познавате, когато аз сам не се познавам“ (Gabe 1989г, 161). Въпреки признанието на поетесата, че човек трудно успява да надникне в Яворовата „сложна и заплетена“ душа, тя смята себе си за успяла да го разгадае, доказателство за това е кратката, но съдържателна характеристика на Яворовата душа – „Всички начала бяха си дали среща в нея: и доброто, и злото, и радостта, и дълбоката скръб, и невинността, и грехът. Всичко това създаваше широка амплитуда от възнения и чувства, душевни борби, отчаяние и възторг, страх от смъртта и жажда за живот. Яворов беше и самотник, затворен в кабинета си, и бунтовник с пушка на рамо“ (Gabe 1989г, 161). Дора Габе не само вини Лора в това, че не разбира поета, което според нея се превръща в основна причина за гибелта на двамата, но дава и определение за това каква трябва да е жената до Яворов: „Жената другарка на Яворов трябваше да бъде тиха и задълбочена. Да се издигне до поета и разбере сърцето му. Той нямаше да бяга от нея, а щеше да я зове: „че сила ме задавя сред безброя слаби... Аз себе си лома – от мене бягат те, но ти ела, дете“ (Gabe 1989г, 162).

За Дора Габе спомнянето се превръща в компенсаторен акт за неизживяното. Емоционалната ѝ памет запазва спомена за любимия мъж десетилетия след смъртта му, въпреки разминаването помежду им. Наред с признателността за ценните уроци в мемоарите на поетесата за него се долавя пла-

менното чувство, което тя изпитва към поета. Той едновременно я привлича и отблъсква с „опасното си влияние“, въпреки опитите си да избяга, тя споделя: „мъчно можеше да забрави Яворов оня, който го е почувствал веднъж отблизо“ (Gabe 1989e: 157).

3. Погубеният Яворов

След като през 1919 г. Дора Габе започва мемоарния си разказ за Яворов със спомен за гостуването му в дома ѝ, през 1924 г. тя отново се връща към спомена за това – „Една вечер Яворов дойде по-рано от другарите. Повече уморен и повехнал от друг път, с нечиста яка и ръкави. Как личеше, че е негледан и запуснат. Не му се приказва. Мълчим. Изведнъж си вдига главата. – Защо никога не ми говорите за Лора? – Защото се боим да не ви заболи. Аз винаги съм с нея и я чувам и усещам, че е близо [...] За да спре мъчителният разговор, почнах да му чета на глас. Той слуша. Гласът го бил успокоявал. Бедният, той не знаеше, че това не е гласът, големият поет, чиито песни му четях, че той се докосна до него като до равен и го проникна с топлината си“ (Gabe 1989e, 159). Прави впечатление, че метафоричната образност от първия текст тук напълно липсва и „роденият от нощта“ Яворов е описан като „уморен“, „повехнал“, „с нечиста яка и ръкави“, „негледан и запуснат“ (Gabe 1989e, 159). Чрез тези определения Дора Габе цели да подчертае пагубния ефект от събитията през 1913 г. и последвалото ги дело за убийство срещу Яворов върху него. След самоубийството на Лора Каравелова семейството ѝ прави всичко възможно да опетни името на Яворов и да хвърли вината за смъртта на Лора върху него. Поетът се оказва изправен пред опасността клеймото на убиец да бележи личността му, което пък, от своя страна, ще доведе до изхвърлянето му от литературния канон. Малцина са хората, заставащи на страната на поета и готови да му окажат помощта си, както свидетелства и самата Дора Габе в мемоарите си. От 1924 г. Дора Габе включва като част от спомените си за Яворов обтегнатите отношения между него и Лора Каравелова, но остър обвинителен тон в тях прозвучава едва през 50-те години – „Погуби го жената. Защото диреше в него само мъжа, а не поета“, „Яворовата другарка го завлече в една безсмислена, с нищо не оправдана смърт!“ (Gabe 1989g, 162).

В сборника „Спомени за Яворов“, издаден през 1989 г., е включен непубликуван текст на Дора Габе⁹⁾, носещ заглавие „Враговете на Яворов“. Мемоарът се различава от текстовете на поетесата. На първо място, в него обвиненията за погубения Яворов живот са насочени към буржоазното общество, от което е част Лора Каравелова – „Когато човек се обърне с поглед към нашето минало, тръпки го побиват при мисълта колко големи наши писатели станаха **жертва на буржоазията и нейните правителства** (подчертаването – мое – Т. К.)“ (Gabe 1989a, 63) и „Трагедията, която изживя Яворов

и стана нейна жертва, е едно от най-ярките доказателства за низостта, жестокостта и фалшивата култура на буржоазното общество у нас“ (Gabe 1989a, 63, 64). На второ място, в този текст Дора Габе за първи път коментира творчеството на Яворов и заслугите му за българската лирика. Във всичките си спомени поетесата отбелязва, че Яворов е „голям поет“, но нищо повече. В мемоарите си тя говори единствено за успеха на „В полите на Витоша“, но в случая този успех става част от текстовете ѝ, защото разкрива сложността на Яворовата душа¹⁰⁾, а не значението му за развитието на българската драма. В непубликувания ѝ текст обаче четем: „Яворов разчисти пътя на поети като Димчо Дебелянов, Н. Лилиев, Смирненски и др., като им даде готов езиков инструмент и тласна литературната ни реч далеко напред [...] Ранната негова смърт – едва 36-годишен – лиши нашата литература от най-ценни произведения, от ония, в които съвършената форма, музикалната и раздвигана реч щяха да се слейт с ново съдържание, **черпено от народа** (подчертаването – мое – Т. К.), при когото Яворов не можеше да не се върне“ (Gabe 1989a, 164, 165). Подобен тип говорене съответства на текстовете, целящи да подпомогнат реабилитацията на творците, изхвърлени от канона на соцреализма. Във всички свои мемоари Дора Габе хвърля вината за погубването на поета върху Лора Каравелова и фанатичната ѝ любов към него, докато в текста „Враговете на Яворов“ доминира идеята за вината на буржоазната класа. Оказва се, че зад наратива „погубения Яворов“ стои едно оневинително говорене в условията на социалистическия режим. Неслучайно този текст остава непубликуван. Трудно е да се пише за Яворов след 1944 г. – от една страна, изключването на по-голямата част от творбите му от соцканона е несправедливост, ограбваща българската литература, и Дора Габе разбира това. Големият брой текстове на поетесата за Яворов са доказателство за желанието ѝ името му да не бъде забравено, да не бъде дамгосано с определението буржоазен автор. От друга страна, мисленето на женитбата му с Лора Каравелова като сближаване с буржоазната класа и индивидуалистичната му поезия са достатъчна причина за премълчаването и потулването му като автор и подобно оневинително говорене излага Дора Габе на риск. Сложното, двояко възприемане на фигурата на Яворов след 1944 г. – едновременно като погубения от буржоазната класа автор на поемата „Градушка“ и един от най-ярките индивидуалистични творци, част от кръга „Мисъл“, обуславя и присъствието на поета в мемоарната памет на Дора Габе. През 20-те и 30-те години Яворов присъства в спомените на поетесата чрез наратива за „първия учител“, през 1954 г. се налагат наративите за мъжа, когото не успява да има, но познава и разбира, и погубения Яворов. Първият от тях – изцяло плод на емоционалната ѝ памет, вторият – породен от средата, изискваща определен тип говорене.

БЕЛЕЖКИ

1. „Един кротък гост“ – „Яворов споменик“, 1919 (по повод 5 години от смъртта на П. Яворов); „Спомени за Пейо К. Яворов“ – сп. „Златорог“, 1924 (по повод 10 години от смъртта на П. Яворов); „Балабанов през 1918. Малък спомен“ – част от сборника „Александър Балабанов“. Из един живот. 1898 – 1934“, София, 1934 (по повод смъртта на Ал. Балабанов); „Екатерина Ненчева. 15 години от смъртта ѝ“ – „Вестник на жената“, 1936 (по повод 15 години от смъртта на Е. Ненчева); „Мара Белчева“ – „Вестник на жената“, 1937 (по повод смъртта на М. Белчева); „Спомени за Йордан Йовков“ – „Йордан Йовков – спомени, статии и бележки за живота и творчеството му“, София, 1937 (по повод смъртта на Й. Йовков); „Моят учител“ – сп. „Златорог“, 1939 и „Съдбоносни слова“ – сп. „Изкуство и критика“, 1939 (по повод 15 години от смъртта на П. Яворов).
2. „Неподозирани музикален талант“ – „Литературен фронт“, 1967 (по повод 40 години от смъртта на Б. Пенев); „С Боян Пенев в чужбина. Из моите спомени“ – „Литературен фронт“, 1972 (по случай 90-годишнина от раждането на Б. Пенев).
3. „Бегли спомени“ – „Съветската литература в България. 1918 – 1944. Сборник от материали, спомени и документи“, том II, София, БАН, 1964; „Словото на мъчливия“ – със заглавие „Пред очите на човечеството“ в „Йордан Йовков, юбилеен лист“, 1970.
4. Тук ще направя уговорката, че не смятам да коментирам драматичните любовни отношения между Дора Габе и Пейо Яворов, нито пък тези между нея и съпруга ѝ Боян Пенев, тъй като, от една страна, те са обговаряни многократно от различни литературни изследователи, а от друга – са придобили лошата слава на пикантни сюжети, към които медиите упорито се завръщат, изравнявайки ги с „гласа“ на литературната история.
5. През 1913 г. Лора Каравелова – съпругата на поета, се самоубива в дома им, след което Пейо Яворов прави неуспешен опит за самоубийство.
6. Всички спомени на Дора Габе за Пейо Яворов са цитирани от сборника „Спомени за Пейо Яворов“, съст. М. Марковска, Университетско издателство „Климент Охридски“, София, 1989 г.
7. Самата Дора Габе подробно разказва обстоятелствата около възобновяването на отношенията си с Боян Пенев в „Дора Габе. Литературни анкети“, Ив. Сарандев, София, 1986 г., стр. 47.
8. Самата Дора Габе използва думата дружба със значение на любовна връзка в по-късните си спомени, когато коментира отношенията между Яворов и Лора Каравелова.
9. Непубликуваният текст е включен в сборника „Спомени за Яворов“, съст. М. Марковска, Университетско издателство „Климент Охридски“, 1989 г. Съставителите отбелязват като източник на текста препис от Централния държавен исторически архив, ф. 10, оп. 3, а. е. 62. Същият текст е включен в

книгата „Дора, Мина и Лора – трите музи на Яворов“, съст. Василена Билярска, Донка Билярска и Цочо Билярски, „Захарий Стоянов“, 2019 г. Текстът липсва в антологичното издание „Светът е тайна“ и сборника „Пенчо Славейков. П. К. Яворов. П. Ю. Тодоров. В спомените на съвременниците си“.

10. След успеха на представлението Дора Габе си спомня за противоречивите емоции, които показва Яворов. Това я кара да заключи, че душата му трудно може да бъде разгадана.

ЛИТЕРАТУРА

- Габе, Д., 1989а. Враговете на Яворов. В: М. Марковска (съст.). *Спомени за Яворов*. София: Св. Климент Охридски, 163 – 165.
- Габе, Д., 1989б. Един кротък гост. В: М. Марковска (съст.). *Спомени за Яворов*. София: Св. Климент Охридски, 162 – 136.
- Габе, Д., 1989в. Моят спомен за Яворов. В: М. Марковска (съст.). *Спомени за Яворов*. София: Св. Климент Охридски, 155.
- Габе, Д., 1989г. Моите спомени за Яворов. В: М. Марковска (съст.). *Спомени за Яворов*. София: Св. Климент Охридски, 161 - 162.
- Габе, Д., 1989д. Моят учител. В: М. Марковска (съст.). *Спомени за Яворов*. София: Св. Климент Охридски, 155 – 157.
- Габе, Д., 1989е. Спомени за Яворов. В: М. Марковска (съст.). *Спомени за Яворов*. София: Св. Климент Охридски, 157 – 160.
- Габе, Д., 1989ж. Съдбоносни слова. В: М. Марковска (съст.). *Спомени за Яворов*. София: Св. Климент Охридски, 160 – 161.
- Габе, Д., 1994. Теменуги. В: М. Шишкова (ред.). *Светът е тайна*. София: Св. Климент Охридски, 408 – 410.
- Сарандев, И., 1986. *Дора Габе. Литературни анкети*. София: Наука и изкуство.

REFERENCES

- Gabe, D., 1989a. Vragovete na Yavorov. V: M. Markovska (sast.). *Spomeni za Yavorov*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, 163 – 165.
- Gabe, D., 1989b. Edin krotak gost. V: M. Markovska (sast.). *Spomeni za Yavorov*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski 162 – 136.
- Gabe, D., 1989v. Moyat spomen za Yavorov. V: M. Markovska (sast.). *Spomeni za Yavorov*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski 155.
- Gabe, D., 1989g. Moite spomeni za Yavorov. V: M. Markovska (sast.). *Spomeni za Yavorov*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski 161 - 162.
- Gabe, D., 1989d. Moyat uchitel. V: M. Markovska (sast.). *Spomeni za Yavorov*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski 155 – 157.
- Gabe, D., 1989e. Spomeni za Yavorov. V: M. Markovska (sast.). *Spomeni za Yavorov*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski 157 – 160.

- Gabe, D., 1989zh. Sadbonosni slova. V: M. Markovska (sast.). *Spomeni za Yavorov*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski 160 – 161.
Gabe, D., 1994. Temenugi. V: M. Shishkova (red.). *Svetat e tayna*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, 408 – 410.
Sarandev, I., 1986. *Dora Gabe. Literaturni anketi*. Sofia: Nauka i izkustvo.

PEYO YAVOROV IN THE MEMOIRS OF DORA GABE – MULTIPLICATION OF THE NARRATIVE

Abstract. The article examines the construction of memory in the memoir world of Dora Gabe and the presence of Peyo Yavorov in it. The text follows the chronology of the poetess' memoirs and analyses three narratives about Peyo Yavorov – the “first teacher”, the man whom she knows and understands and lastly the lost Yavorov. The “first teacher” narrative occupies a central place in Dora Gabe's memoirs of the poet in the 1920s and 1930s and convincingly brings forward the figure of Dora Gabe herself – these texts outline the image of the poetess, building the foundations of her own biography. The other two narratives are most pronounced in Dora Gabe's texts in the 1950s, and through them the poetess became involved in the process of acquitting and rehabilitating Peyo Yavorov in the period after 1944.

Keywords: writer's memoir; memory; literary history; Bulgarian literature of the twentieth century

✉ **Teodora Kashilska, PhD Student**
Plovdiv University „Paisii Hilendarski”
24, Tzar Assen St.
4000 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: teodora.kashilska@abv.bg